

slaviji te je tek zakonom o ukidanju agrarnih odnosa feudalnog karaktera na području Dalmacije i Hrvatskog primorja 1946. godine novaljskim i lunskim pastirima priznato pravo vlasništva nad tim zemljištem.

Zaključujući prikaz navedenog zbornika potrebno je naposljetku istaknuti da je unatoč tome što sadrže radove istraživača različitog sadržajnog interesa i metodološke usmjerenosti, vrijednost priloga u pokušaju sintetskog obuhvaćanja povijesnog razvoja temeljnih grana paške privrede, objavljivanju izvorne arhivske građe, pokušaju rasvjetljavanja mjernih sustava u solarstvu i zahvaćanju širokog vremenskog raspona gospodarske prošlosti otoka Paga.

Lovorka Coralić

»STVARANJE JUGOSLOVENSKE DRŽAVE 1918. GODINE«,
Savjet akademija nauka i umjetnosti SFRJ i dr., Beograd 1989.

Nekoliko puta se u svojoj kratkovremenoj povijesti jugoslavenska državna zajednica nalazila na povijesnoj razmeđi; po mnogim mišljenjima — danas, kao i u trenucima kad je stvaran prvi njezin oblik — 1918, i kad se raspao — 1941, i kada je stvoren drugi njezin oblik — u NOB-u. Zbog sadašnje naše političke (i još više: ekonomske!) situacije više je nego zanimljivo ono što se događalo upravo povijesne 1918. godine, u trenucima velikog zanosa i očekivanja, nada i vjere u nešto lijepo i dobro, u završetak jednoga kapitalnoga povijesnog procesa. Naime, Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca (sa sjedištem u Beogradu) stvoreno je od Države Slovenaca, Hrvata i Srba (sa sjedištem u Zagrebu) i od Kraljevine Srbije, u koju je — u međuvremenu — inkorporirana i Kraljevina Crna Gora. Iščezle su monarhije Njegoša-Petrovića i Habsburgovaca, nestala je i kratkovremena riječka državica (osnovana poslije I. svjetskog rata), stvorena je velika i prostrana Karađorđevićeva kraljevina, prva šira jugoslavenska država u historiji, ali bez više svojih dijelova, koje je zaposjela i zadržala Kraljevina Italija.

God. 1988. bila je prigoda da se proslavi sedamdesetogodišnjica rođenja te države — ali nije, što dovoljno govori o trenutačnim političkim odnosima u nas, koji utječu i na naša shvaćanja i na razmišljanja o stvaranju prve Jugoslavije. Međutim, ipak je održan jedan veliki znanstveni skup — velik po htijenjima i po broju sudionika, koji je upozorio na iznenađujuće dugačak niz poznatih i nepoznatih problema. Rezultat je toga skupa opsežan zbornik radova: »Stvaranje jugoslavenske države 1918. godine«. Izdavači su toga djela Savjet akademija nauka i umjetnosti SFRJ, Zajednica institucija za izučavanje novije historije naroda i narodnosti Jugoslavije te Savez historičara Jugoslavije. Skup je održan od 5. do 7. prosinca 1988, a zbornik radova objavljen je 1989. godine. Urednik, pisac uvodne i završne riječi doajen je jugoslavenskih povjesničara, koji se približava svojoj stotoj godini života, ali je još uvijek aktivan — akademik Vaso Čubrilović, jedan od sudionika sarajevskog atentata 1914. god. i stvaralaca prve jugoslavenske državne zajednice. On je rekao: »Stvarali smo je u najburnije doba u historiji Evrope — prva polovina XX veka. To je doba slomova ne samo starih država nego i razaranja starih društvenih odnosa i stvaranja novih. Sve to nose nove pojave u razvoju savremenog društva, savremene Evrope i savremenog sveta, što počinje još od XVIII veka naovamo. Stvorili smo je onda, mučimo se da je sredimo, tereti su nam teški, zaostalogi mnogo, izvršeni su veliki naponi. Mnogo pamtim, znam kako je moja Bosna izgledala u mom ranom djetinjstvu, a kako izgleda sada; kako je naše seło izgledalo, a kako danas izgleda; kako je naš grad izgledao, a kako izgleda sada; kako se razvija naša kultura, nauka, književnost — sve je to napravilo veliki korak napred. Mi nismo zadovoljni, naročito intelektualci. A što nije bolje mi smo za to krivi, jer nikad historija sveta nije ovisila toliko od svoje inteligencije kao

u XX veku. Intelektualac-stručnjak pravi mašinc; intelektualac-rukovodilac vodi zemlje, intelektualac-naučnik razvija nauke i kroz njih nova dostignuća, kako prirode tako i društva uopšte. Od visine kulture i svesti odgovornosti školovanih narastaja u savremenom svetu ovisi napredak zemlje» (str. 483). Čubrilović je istaknuo i ovo: »Početkom ovoga meseca, 1. decembra, napunilo se 70 godina, 1918—1988, od ujedinjenja jugoslovenskih naroda u jednu državu. Stvaranje jedinstvene jugoslovenske države rezultat je vekovne oslobodilačke borbe jugoslovenskih naroda i težnje progresivnih i oslobodilačkih pokreta i umova na jugoslovenskom tlu. Njen razvitak za 70 godina dokaz je opravdanosti njenog stvaranja, naročito za vreme drugog svetskog rata 1941—1945. Tada je Komunistička partija Jugoslavije, posle sloma stare države u aprilskom ratu 1941, preuzela na sebe zadatak da je kroz narodnooslobodilački rat protiv fašističkih osvajača oslobodi, ponovo ujedini i organizuje kao federativno uređenu državu ravnopravnih jugoslovenskih naroda i narodnosti; kroz socijalističku revoluciju da joj dade demokratsko uređenje na osnovu pune ravnopravnosti, kako među narodima tako i među ljudima« (str. XIX).

U zborniku je objavljeno čak četrdesetak radova, s uvodnim člancima, s radovima znanstvenoga i stručnog sadržaja, ali i onih koji ulaze u red opće publicistike; to su naslovi: Predgovor — Introduction — Predislovie (na hrvatskom ili srpskom, engleskom, ruskom i francuskom jeziku), pozdravne riječi predsjednika skupa akademika Vase Čubrilovića, predsjednika Savjeta akademija nauka i umjetnosti SFRJ Aleksandra Fire, člana Predsjedništva SFRJ Veselina Đuranovića, predsjednika Skupštine grada Beograda Aleksandra Bakočevića te referati: Vasa Čubrilović, »Spojlni i unutrašnji faktori u stvaranju i razvitku Jugoslavije u XX veku«, Andrej Mitrović, »Pitanje stvaranja jugoslovenske države kao međunarodni problem u ratu 1914—1918. godine«, Branko Petranović, »Ujedinjenje i ustavno oblikovanje Kraljevine SHS«, Bogdan Krizman, »Hrvatski sabor i ujedinjenje 1918. godine«, Enver Redžić, »Bosna i Hercegovina i stvaranje jugoslavenske države«, Janko Pleterški, »Slovenački socijalisti u emigraciji i stvaranje jugoslovenske države 1918. godine«, Dimitrije-Dimo Vujović, »Smisao jugoslovenske kampanje kralja Nikole u danima uoči ujedinjenja 1918«, Dušan Lukač, »Nacionalna izmiješanost, konstantna egzistencijalna ugroženost i etnička bliskost jugoslovenskih naroda — činioci stvaranja Jugoslavije 1918«, Manol Pandevski, »Politički programi Makedonaca u godinama stvaranja jugoslovenske države 1918«, Stevan Đorđević, »Jugoslavija pre i posle drugog svetskog rata — isti subjekt međunarodnog prava«, Mile Bjelajac, »Uloga vojske u stvaranju Jugoslavije«, Dragoslav Janković, »O uticaju prvog svetskog rata na rešavanje jugoslovenskog pitanja«, Andrija Radenić, »Jugoslavija 1918. godine — tvorevina predstavnika i zastupnika nacionalno jugoslovenski opredeljenih naroda«, Smiljana Đurović, »Ekonomski faktori u stvaranju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca«, Desanka Pešić, »Stav socijaldemokratskih partija jugoslovenskih zemalja prema ujedinjenju jugoslovenskih naroda u jednu državu«, Danča Zografski, »Makedonsko pitanje i stvaranje jugoslovenske države«, Olga Popović, »Uticaj modernih ustavnih koncepcija na shvatanja o ustavnom uređenju Kraljevine SHS 1920—1921«, Milica Kacin-Wohinz, »Tajni predlog I. Šušterčiča o hrvatsko-slovenskoj republici, marta 1919«, Ivan Katardiev, »Makedonci i Jugoslavije«, Bogumil Hrabak, »Dvojnja jugoslovenska država — ideal hrvatske buržoazije 1914—1935«, Aleksandar Hristov, »Intervencija makedonskog oslobodilačkog pokreta na Mirovnoj konferenciji u Parizu«, Vlado Strugar, »Jugoslovenski 1. decembar 1918«, Dragiša Jović, »Neki aspekti hrvatsko-srpskih odnosa u Slavoniji uoči i nakon stvaranja Jugoslavenske države«, Vujica Kovačev, »Jugoslovensko-mađarski odnosi i aktivnost delegata jugoslovenske Vrhovne komande u savezničkoj vojnoj misiji u Budimpešti (novembar 1918—mart 1919)«, Ljubomirka Krkljuš, »Organizacija vlasti u Vojvodini u vreme stvaranja Kraljevine SHS«, Momčilo Zečević, »Slovinci i stvaranje jugoslovenske države (29. oktobar 1918; 1. decembar 1918)«, Milivoj Tatić, »Svetozar Marković o temeljima jugoslovenske države«, Slavoljub Cvetković, »Ko-

munističke grupe i pojedinci prema stvaranju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca», Branislav Gligorijević, »Kominterna prema jugoslovenskoj državnoj zajednici«, Milan Vukmanović, »Jugoslovenska ideja u redovima omladine Bosne i Hercegovine 1908—1914. godine i djelatnost za ujedinjenje u zajedničku državu«, Ljubinka Trgovčević, »Božidar Marković o unutrašnjem uređenju Jugoslavije (1914—1919«, Vićentije Đorđević, »Jugoslovenska ideja«, Vera Kržišnik-Bukić, »Slovenac dr Mihajlo Rostohar i jugoslovenska misao«, Mile Konjević, »Gledišta u 'Proleteru' o ujedinjenju 1918. godine«, Stana Vukovac, »Časopis 'Plamen' — stav urednika Miroslava Krleže i Augusta Cesarca prema stvaranju jugoslavenske države«, Ubavka Ostojić, »Propaganda za Srbiju u Velikoj Britaniji tokom prvog svetskog rata«, Kliment Đambazovski, »'Slovenski jug' o autonomiji Makedonije kao osnove stvaranja jugoslovenske zajednice«, Đerđ Gal, »Javno mnjenje Ugarske o jugoslovenskom pitanju u toku prvog svetskog rata«, Vladimir Stojančević, »Civilni internirci u logorima Austro-Ugarske i Bugarske u vreme prvog svetskog rata«, Petar Opačić, »Proboj solunskog fronta i uticaj na ishod prvog svetskog rata i stvaranje Jugoslavije«, Nikola L. Gačeša, »Uloga agrarnog faktora u stvaranju jugoslovenske države 1918«, Milica Bodrožić, »Osvrt na izvore i literaturu o stvaranju jugoslovenske države 1918, Milutin Folić, »Izbori u Metohiji za Veliku narodnu skupštinu u Crnoj Gori i učešće njenih predstavnika u ujedinjenju Crne Gore i Srbije i stvaranju Jugoslavije 1918«, Dragoljub Petrović, »Prilog razmatranju državnog uređenja stvorene Jugoslavije«, Drago Roksandić, »'Glas Slovenaca, Hrvata i Srba' o stvaranju jugoslavenske države 1918«, Zoran Lakić, »Crnogorska istoriografija o ujedinjenju 1918. godine«, i pozdravna završna riječ akademika Vase Čubrilovića.

Kako je vidljivo, problemski i tematski zahvaćeni su gotovo svi jugoslavenski krajevi, ali ipak više oni prema istoku zemlje. Sadržaj vremenski seže u doba prije i poslije prvodecembarskog akta o ujedinjenju. Svi su autori nastojali što bolje osvijetliti ono burno doba koje je za mnoge bilo završetak duge borbe, težnji i nadanja, očekivanja novoga i htijenja boljeg života, ali je za mnoge postalo i razdoblje teških mora, nesuglasica i nesreća. Sve je to kulminiralo okupacijom zemlje 1941. god. i raspadom Karađorđevićeve zemlje u svega nekoliko dana. Na razvalinama se krenulo u NOB u drugo formiranje jugoslavenske državne zajednice, u očekivanju da se neće ponoviti zablude prošlosti i sve one teškoće kroz koje su ranije morali prolaziti svi jugoslavenski narodi i narodnosti. Samo neki od autora zalaze i u aktualne političke vode, čime u znatnoj mjeri obezvređuju svoj znanstveni i stručni napor. No, i pored takvih sporadičnih slučajeva, zbornik u cjelini pruža ozbiljno štivo, s više novih razmišljanja, instruktivnoga stručnog, pa i znanstvenog sadržaja.

Petar Sirčić

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR
Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUS

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Historijski zbornik
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šalžite na adresu:
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, za Historijski zbornik
Zagreb, Ul. Đure Salaja 3

Cijena ovog broja iznosi 450 d

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad Hrvatske

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — ožujak 1991.